

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРАВООХОРОНЦІВ З РІЗНИМ ЇЇ РІВНЕМ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЯМИ

Розглянуто особливості професійної діяльності правоохоронців, яка передбачає володіння специфічними якостями, що визначають їх придатність і забезпечують рівень успішності. Вказано, що правоохоронці повинні орієнтуватися у своїй професії на самостійний пошук правильного вирішення проблемних питань, на самостійне мислення.

Зазначено, що визначальним критерієм результативності професійної діяльності є сформованість у правоохоронців готовності до інноваційної діяльності. Досліджено взаємозв'язки психологічної готовності до інноваційної діяльності у правоохоронців із різним її рівнем і копінг-стратегією. Виявлено окремі статистично значущі взаємозв'язки між копінг-стратегіями та психологічною готовністю до інноваційної діяльності правоохоронців.

Ключові слова: *правоохоронці, інноваційна діяльність, готовність до інноваційної діяльності, копінг-поведінка, копінг-стратегія.*

Постановка проблеми. Професійна діяльність правоохоронців потребує від поліцейського сміливості, рішучості, витримки, самовладання, вміння швидко діяти в екстремальних умовах. У професійній діяльності від них вимагається в будь-яких умовах оперативно застосовувати прийоми самооборони і для захисту, і для знешкодження злочинців. Тільки психологічно підготовлені правоохоронці здатні виявляти ініціативу в професійній діяльності, зокрема в умовах ризику, можуть протистояти злочинним посяганням. Водночас здійснення будь-якої діяльності передбачає володіння специфічними якостями, що визначають придатність людини до неї та забезпечують рівень успішності результату.

Правоохоронці повинні орієнтуватися у своїй професії на самостійний пошук правильного вирішення проблемних питань, на самостійне мислення, а не тільки обирати прийнятний варіант із відомої їм сукупності, моделі, програми, що відрізняються теоретичним змістом, ступенем складності, інноваційності, практичної спрямованості тощо. Водночас визначальним критерієм результативності є сформованість у правоохоронців готовності до інноваційної діяльності.

Так, у своїй роботі І. В. Бринза під готовністю розуміє найважливішу умову успішності нововведення, сукупність особистісних психологічних, групових соціально-психологічних і організаційних соціально-економічних чинників, що сприяють нововведенню, і розглядає компоненти особистісної готовності до змін як психологічні ресурси, що обумовлюють досягнення благополуччя [1, с. 69].

Стан дослідження. Найчастіше готовність до інноваційної діяльності розглядається в межах педагогічної інноватики, дослідження, з яких наведено у працях В. Ф. Паламарчук, С. Д. Полякова, А. В. Хуторського та ін. Питання професійної підготовки педагогів до інноваційної педагогічної діяльності репрезентовано у дослідженнях таких науковців, як І. М. Богданова, І. В. Гавриш, Л. І. Даниленко, І. М. Дичківська, М. В. Кларін, О. Г. Козлова, Л. С. Подимова, В. О. Сластьонін та ін.

Так, В. І. Загвязинський вважає, що нове в педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які мають прогресивне начало, що дають змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно вирішувати завдання виховання й освіти [2].

Дослідження, що стосуються різних аспектів інноваційної поведінки та особистісних характеристик інноватора, подані в роботах В. Є. Клочко, Е. В. Галажінського, С. Р. Яголковського, О. Е. Єрмакової, І. В. Пахно, Ю. В. Сметанової, М. В. Волкової, О. О. Понукаліна, Н. Ю. Молостової та ін.

Питаннями використання інноваційних технологій у боротьбі зі злочинністю займалися чимало провідних науковців, зокрема О. М. Бандурка, І. О. Воронов, С. М. Гусаров, М. В. Гуцалюк, В. В. Марков [3].

Психологічні аспекти готовності до інноваційної діяльності в контексті правоохоронної діяльності вивчали О. С. Моргун, В. В. Сокурєнко, В. Г. Уваров, Д. В. Швець та інші, які наголошують на необхідності підвищення інноваційної активності у професійній підготовці майбутніх поліцейських і зазначають, що використання інновацій правоохоронцями у своїй діяльності є важливим елементом для ефективного попередження і розслідування правопорушень [4].

У нашому дослідженні під готовністю правоохоронців до інноваційної діяльності ми розглядаємо особливий особистісний стан, який передбачає наявність особливого ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення професійних цілей, які є основою активної громадської та професійної позицій

суб'єкта, що спонукає до інноваційної діяльності й сприяє її продуктивності.

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, яка формує інноваційну позицію людини. За структурою це складне інтегративне утворення, що охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один з важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності, максимальної реалізації її можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання і самовиховання, професійного самовизначення.

Нині відомо, що успішність інноваційної поведінки значною мірою обумовлена високим рівнем інноваційної активності суб'єкта інноваційної діяльності, а також детермінована особистісними характеристиками, пов'язаними з його компетентністю у взаємодії з новими ідеями й технологіями.

У сучасних дослідженнях із психології «інноваторами» пропонують називати людей, які володіють не тільки професіоналізмом і ерудицією, а й здатних наперед реалізовувати свої можливості на практиці, «вийти за межі» наявних рамок та інструкцій, бути суб'єктами інноваційної діяльності, демонструвати високий рівень інноваційної активності [5].

Незважаючи на постійно зростаючий інтерес з боку науки до проблеми виявлення характеристик особистості інноватора, досліджень із психології інноваційної діяльності не так багато і вони мають локальний і вельми суперечливий характер, мало вивчені умови, що сприяють розвитку та самореалізації інноваційної особистості. Одним із завдань наукового інтересу є виявлення особистісних характеристик суб'єкта інноваційної діяльності, які безпосередньо пов'язані з його здатністю продукувати, сприймати, оцінювати і здійснювати впровадження нових ідей та технологій.

Одним із факторів, яким детермінована висока інноваційна активність суб'єкта, може бути копінг-поведінка.

Поняття копінг-поведінки (долаючої поведінки) у процесі свого розвитку зазнало значних змін. Спершу подолання вивчалось в межах психології стресу і розглядалось як реакція організму на неспецифічні види середовища, а нині ж зазвичай долаюча поведінка визначається як «... індивідуальний спосіб взаємодії з важкою ситуацією, який обумовлений логікою ситуації, її значимістю для людини і її власними психологічними можливостями» [6, с. 21].

Ключовим поняттям у структурі долаючої поведінки є поняття копінг-стратегій.

Мета статті – виявлення взаємозв'язків між компонентами готовності до змін і копінг-стратегіями правоохоронців з різним рівнем інноваційної готовності.

Виклад основних положень. Для досягнення обраної мети ми використовували такі психодіагностичні методики. Опитувальник «Психологічна готовність до інноваційної діяльності» (В. Є. Клочко, О. М. Краснорядцева) для виявлення компонентів психологічної готовності до інноваційної діяльності [7, с. 42–57]. Опитувальник містить 21 питання, що формують 3 шкали: «Ініціативність», «Перевага діяльності, що вимагає інноваційності», «Готовність до змін».

Методика «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS) С. Хобфолла», російськомовна версія адаптована Н. Водоп'яною й Є. Старченковою [8, с. 251–260]. Ця методика містить 54 твердження, що формують 9 шкал: «Асертивні дії», «Входження в соціальні контакти», «Пошук соціальної підтримки», «Обережні дії», «Імпульсивні дії», «Уникнення», «Непрямі дії», «Асоціальні дії», «Агресивні дії».

Для статистичної обробки даних використано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

За допомогою опитувальника «Психологічна готовність до інноваційної діяльності» досліджувані правоохоронці у загальній кількості 172 особи були поділені на три групи. Відповідно, до першої групи ввійшли правоохоронці з високим рівнем готовності до інноваційної діяльності у кількості 64 особи, до другої групи з середнім рівнем готовності до інноваційної діяльності ввійшли також 64 особи, а до третьої групи з низьким рівнем готовності до інноваційної діяльності – 44 особи.

У таблиці 1 наведено результати дослідження взаємозв'язків копінг-стратегій і психологічної готовності до інноваційної діяльності правоохоронців із високим рівнем її вираженості.

Отримані нами результати, які наведені в таблиці 1, свідчать, що у першій групі правоохоронців наявний прямий зв'язок за шкалою «Ініціативність» і шкалою «Асоціальні дії» ($r = 0,284$; $p \leq 0,05$). Отож можемо говорити, що, коли ініціатива правоохоронця з високим рівнем готовності до інноваційної діяльності підвищується, то з нею зростає прагнення порушити загальноприйняті норми.

Шкала «Перевага діяльності, що вимагає інноваційності», має негативну кореляцію зі шкалами «Обережні дії» ($r = -0,322$; $p \leq 0,01$), «Непрямі дії» ($r = -0,359$; $p \leq 0,01$). Із загальною перевагою в діяльності саме інновацій знижується потреба в детальному обмірковуванні власних дій та їх результатів, зменшується рівень страху перед неви-

значеністю та менше відбувається звернень до маніпуляцій стосовно оточення задля власних цілей.

Таблиця 1

Взаємозв'язки копінг-стратегій та психологічної готовності до інноваційної діяльності правоохоронців з високим рівнем її вираженості (r)

Шкала	Ініціативність	Перевага діяльності, що вимагає інноваційності	Готовність до змін	Загальний рівень
Асертивні дії	-0,055	-0,213	0,246*	-0,122
Входження в соціальні контакти	-0,184	-0,197	0,199	-0,178
Пошук соціальної підтримки	-0,196	-0,075	0,248*	-0,212
Обережні дії	0,084	-0,322**	0,049	-0,099
Імпульсивні дії	0,108	-0,144	-0,147	-0,095
Уникнення	0,078	-0,053	0,1	-0,13
Непрямі дії	0,186	-0,359**	-0,044	-0,201
Асоціальні дії	0,284*	-0,122	0,044	0,212
Агресивні дії	0,101	-0,135	0,199	0,047

Примітка: * – рівень значущості $p \leq 0,05$; ** – рівень значущості $p \leq 0,01$.

Шкала «Готовність до змін» прямо корелює зі шкалами «Асертивні дії» ($r = 0,246$; $p \leq 0,05$) та «Пошук соціальної підтримки» ($r = 0,248$; $p \leq 0,05$). Тобто за зростання готовності до нововведень, змін, зростає потреба в відчутті любові, здатності обмірковувати та розділити власні переживання з кимось із оточення, знайти повагу і бути прийнятим, водночас пам'ятаючи про свої цілі та поважаючи чужі.

Тобто в групі правоохоронців із високим рівнем готовності до інноваційної діяльності виявлено, що підвищення ініціативності та готовності до змін спостерігається при прагненні порушити загальноприйняті норми, при зростанні потреби в любові, здатності обмірковувати та розділяти власні переживання з оточенням, та при бажанні бути прийнятим, водночас пам'ятаючи про свої цілі та поважаючи чужі. Підвищення діяльності, що вимагає інноваційності, спостерігається при зменшенні потреби в детальному обмірковуванні власних

дій та їх результатів, відсутності страху перед невизначеністю та звернень до маніпуляцій стосовно оточення задля власних цілей.

Результати дослідження взаємозв'язків копінг-стратегій та психологічної готовності до інноваційної діяльності у правоохоронців зі середнім її рівнем наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Взаємозв'язки копінг-стратегій і психологічної готовності до інноваційної діяльності правоохоронців із середнім рівнем її вираженості (r)

Шкала	Ініціативність	Перевага діяльності, що вимагає інноваційності	Готовність до змін	Загальний рівень
Асертивні дії	0,046	-0,206	0,08	-0,199
Входження в соціальні контакти	-0,175	0,115	-0,266*	-0,145
Пошук соціальної підтримки	-0,052	0,118	-0,282*	0,037
Обережні дії	0,189	0,085	-0,061	0,138
Імпульсивні дії	0,126	0,137	-0,036	0,134
Уникнення	0,114	-0,12	-0,042	-0,188
Непрямі дії	0,126	-0,046	-0,267*	0,062
Асоціальні дії	-0,085	0,047	-0,177	0,06
Агресивні дії	0,18	0,112	-0,081	0,138

Примітка: * – рівень значущості $p \leq 0,05$.

Результати, які наведені в таблиці 2, свідчать, що шкала «Готовність до змін» має негативну кореляцію з такими шкалами, як «Входження в соціальні контакти» ($r = -0,266$; $p \leq 0,05$), «Пошук соціальної підтримки» ($r = -0,282$; $p \leq 0,05$) та «Непрямі дії» ($r = -0,267$; $p \leq 0,05$). Ці дані дають змогу зробити висновок, що зростання готовності до змін правоохоронця з середнім її рівнем впливає на зменшення потреби допомоги та підтримки оточення для вирішення певних проблем чи ситуацій, не використовуються також і маніпуляції для досягнення власних потреб.

У таблиці 3 наведено результати дослідження взаємозв'язків копінг-стратегій і психологічної готовності до інноваційної діяльності у правоохоронців із низьким її рівнем.

Взаємозв'язки копінг-стратегій і психологічної готовності до інноваційної діяльності правоохоронців із низьким її рівнем (r)

Шкала	Ініціативність	Перевага діяльності, що вимагає інноваційності	Готовність до змін	Загальний рівень
Асертивні дії	-0,309*	0,301 *	-0,175	0,031
Входження в соціальні контакти	-0,164	0,213	-0,401**	-0,145
Пошук соціальної підтримки	-0,312*	0,142	-0,298*	-0,239
Обережні дії	-0,174	0,224	-0,168	-0,01
Імпульсивні дії	0,002	-0,154	-0,185	-0,166
Уникнення	0,121	-0,017	-0,081	0,078
Непрямі дії	-0,118	0,144	0,197	0,127
Асоціальні дії	-0,205	0,123	-0,003	0,118
Агресивні дії	0,005	-0,083	-0,311*	-0,13

Примітка: * – рівень значущості $p \leq 0,05$; ** – рівень значущості $p \leq 0,01$.

Отримані нами результати, які подані в таблиці 3, свідчать, що в третій групі правоохоронців із низьким рівнем готовності до інноваційної діяльності є негативна кореляція між шкалою «Ініціативність» та «Асертивні дії» ($r = -0,309$; $p \leq 0,05$) і «Пошук соціальної підтримки» ($r = -0,312$; $p \leq 0,05$). Тобто за збільшення самостійності правоохоронця в своїх діях зменшується чесний вираз іншої людини своєї позиції, своїх почуттів, думок і бажань, а також зменшується потреба в прийнятті, допомозі зі сторони оточення в вирішенні власних ідей чи проблем.

Шкала «Перевага діяльності, що вимагає інноваційності» має прямий зв'язок зі шкалою «Асертивні дії» ($r = 0,301$; $p \leq 0,05$). Це означає, що за надання переваги інноваційній діяльності, збільшується відчуття впевненості в собі та віри в те, що можна досягнути своїх цілей, поважаючи інших та діючи відкрито.

За результатами дослідження взаємозв'язків копінг-стратегій і психологічної готовності до інноваційної діяльності правоохоронців із низьким її рівнем, що наведені в таблиці 3, також бачимо, що шкала

«Готовність до змін» має негативну кореляцію зі шкалами «Входження в соціальні контакти» ($r = -0,401$; $p \leq 0,01$), «Пошук соціальної підтримки» ($r = -0,298$; $p \leq 0,05$) та «Агресивні дії» ($r = -0,311$; $p \leq 0,05$).

Тобто за збільшення рівня готовності до змін правоохоронців цієї групи для них стає менш важливий факт соціального прийняття, допомоги зі сторони оточення, знижується рівень агресивності, менше звинувачень у сторону інших осіб, гніву та розчарувань.

Отже, кореляційний аналіз копінг-стратегій та психологічної готовності до інноваційної діяльності правоохоронців цієї групи виявив, що збільшення ініціативності та готовності до змін спостерігається за зменшення виразу своєї позиції, почуттів, думок і бажань, потреби в прийнятті, допомозі з боку оточення в вирішенні власних ідей чи проблем, а також за зменшення агресивності та соціального прийняття.

Висновки. За результатами дослідження взаємозв'язків психологічної готовності до інноваційної діяльності у правоохоронців із різним її рівнем і копінг-стратегіями, можна зазначити, що в групі правоохоронців з високим рівнем готовності до інноваційної діяльності підвищення ініціативності та готовності до змін спостерігається при підвищенні асоціальних та агресивних дій і пошуку соціальної підтримки. Підвищення переваги діяльності, що вимагає інноваційності, підвищується за зниження в них потреби в детальному обмірковуванні власних дій та їх результатів і зменшення рівня страху перед невизначеністю і звернень до маніпуляцій стосовно оточення задля власних цілей.

У правоохоронців із середнім рівнем вираженості готовності до інноваційної діяльності підвищення готовності до змін спостерігається при зменшенні потреби допомоги і підтримки оточення та відсутності маніпуляцій для досягнення власних потреб.

У правоохоронців із низьким рівнем вираженості готовності до інноваційної діяльності підвищення ініціативності спостерігається при зменшенні асертивних дій, пошуку соціальної підтримки, тоді як перевага діяльності, що вимагає інноваційності, навпаки збільшується при використанні асертивних дій. Збільшення готовності до змін у правоохоронців цієї групи простежується у випадку зниження потреби в соціальних контактах, соціальної підтримки й агресивних дій.

Отримані дані можна брати до уваги під час подальшого вивчення готовності до інноваційної діяльності правоохоронців.

1. Брынза И. В. Готовность к изменениям как психологический ресурс личности в достижении благополучия. *Science and Education a New Dimension*.

Pedagogy and Psychology, III (31), Issue: 61, Южно-Украинский Национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского. Одесса, 2015. С. 69–73.

2. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики*: зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.

3. Марков В. В. Роль інноваційних технологій у сучасній правоохоронній діяльності. *Форум права*. 2013. № 1. С. 651–654. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13mvvcpd.pdf>

4. Сокурченко В., Швец Д., Уваров В. Прогностична компетентність правоохоронців у контексті їхньої готовності до інноваційної діяльності. *Наука і освіта*. 2018. № 3. С. 85–91. URL: <http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2018-3-doc/2018-3-st11>

5. Ключко В. Е., Галажинский Э. В. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 325. С. 146–151.

6. Нартова-Бочавер С. К. «Coping-behavior» в системе понятий психологии. *Психологический журнал*. 1997. Т. 18. № 5. С. 20–30. С. 5

7. Ключко В. Е., Краснорядцева О. М., Мацута В. В., Подойницина М. А., Стариченко О. Н., Чучалова О. Н. Психодиагностические технологии выявления потенциала инновационности и одаренности молодежи: учеб. пособие. Томск: Издательский Дом Томского государственного университета, 2013. 172 с. С. 42–57.

8. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. СПб.: Питер, 2009. С. 251–260.

Voluiko O. N. Intercorrelations of psychological readiness for innovative activity at law enforcement officers with different its levels and coping strategies

It is noted that the pursuit of professional activity by law enforcers involves the possession of specific qualities that determine its suitability for it and ensure the level of success of the result.

Law enforcers should orient themselves in their profession to independent search for competent problem solving, independent thinking. At the same time, the main criterion of effectiveness is the formation of readiness for law-enforcement officers for innovation. Readiness for innovation is an internal force that forms the innovative position of a person.

It is emphasized that the results of modern scientific research indicate that the success of innovative behavior is largely due to the high level of innovative orientation of the subject of innovative activity, as well as deterministic personality characteristics associated with his competence in interaction with new ideas and technologies.

One of the tasks of scientific interest is the identification of personality characteristics of the subject of innovation, which is directly related to his ability to produce, perceive, evaluate and implement the introduction of new ideas and technologies.

It is indicated that one of the factors that determine the success of an innovative activity of the subject may be the coping behavior. The key concept in the structure of coping behavior is the notion of coping strategies.

The purpose of the proposed study is to identify the relationship of psychological readiness for innovation in law enforcement with its various levels and coping strategies.

To achieve the goal, the questionnaire «Psychological Readiness for Innovation Activity» (V. E. Klochko, O. M. Krasnoryadtseva) and the methodology of «Strategic Approach to Coping Scale (SACS)» by S. Hobfoll were used.

According to the results of the study, certain statistically significant interrelationships between coping strategies and psychological readiness for the activity of law enforcement officers were discovered. The obtained data can be taken into account for the further study of the readiness for the law enforcement officers' innovative activity.

Key words: law enforcers, innovative activity, readiness for innovation activity, coping behavior, coping strategy.

Стаття надійшла 20 грудня 2018 р.

УДК 159.922.7: 372.4

**Л. Й. Гуменюк,
М. В. Щербина**

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ НЕУСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто й узагальнено головні соціально-психологічні детермінанти неспішності здобувачів вищої освіти, проаналізовано основні теорії та поняття, розроблено типологію невстигаючих студентів і напрями соціально-психологічної роботи з ними. Проведено емпіричне дослідження, кореляційний аналіз і класифікацію здобувачів вищої освіти за результатами порівняльного та факторного аналізів.

Ключові слова: соціально-психологічні детермінанти, навчання, неспішність, невстигання, освітні вимоги, психофізичні можливості, соціальні умови, зовнішні чинники неспішності, внутрішні чинники неспішності.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільства, модернізація освітньої системи вищої школи, розвиток інноваційних технологій, значне збільшення обсягу нової інформації в навчальній діяльності зумовили необхідність підвищення якості підготовки фахівців. Тому важливим є виявлення чинників, що перешкоджають ефективному оволодінню навчально-професійною діяльністю. В умовах рефор-